

Jiří Palán: Od Jana Husa k Rudolfovu majestátu (česká reformace ve stručném náčrtu - přednáška na ekumenickém setkání na katolické faře ve Vsetíně 28.10. 2016)

Úvod

Přednáška „*Od Jana Husa k Rudolfovu majestátu: česká reformace ve stručném náčrtu*“ není „profesionální“ historickou studií. Její autor ostatně není historikem, ale spíše vášnivým zájemcem o téma (také) církevních dějin. A především evangelickým teologem a farářem Českobratrské církve evangelické.

Přednáška byla proslovena na Ekumenickém setkání k 500. výročí reformace, které se konalo na římskokatolické faře ve Vsetíně 28. října 2016. Velice se vážím vřelé otevřenosti a jisté odvahy představených katolické církve ve Vsetíně, s níž mě nechali „na své půdě“ k danému tématu promluvit.

Formátu tříčtvrtěhodinové přednášky odpovídá i rozsah mé práce. Mnohde je až příliš stručná i pro potřeby být jen krátkého přehledu. Některé informace, které považuji za důležité a nebyly při samotné přednášce přímo řečeny, jsem následně doplnil v poznámkách pod čarou. Ale leccos si laskavý čtenář musí vyhledat jinde ...

Komu může má krátká studie posloužit? Pevně věřím, že již posloužila - ve formě přednášky na již zmíněném ekumenickém setkání ve Vsetíně - všem přítomným posluchačům z řad katolíků i evangelíků. Nebylo nás tam tehdy mnoho, ale následná diskuse byla živá, podnětná a ekumenicky vřelá.

A co se týká této písemné verze ... Z farářské praxe mě napadají dva příklady: Jednak jistě presbyterům evangelických církví (zejména církve Českobratrské) hledajícím stručný přehled vývoje reformačního myšlení v Českých zemích. A potom též i při katechezi v konfirmačním cvičení - například farářům jako jeden z podkladů pro tvorbu pracovních listů týkajících se reformace. A samozřejmě všem zájemcům o toto téma církevních dějin, jimž může být snad i tato přednáška pozváním k dalšímu studiu.

V této souvislosti děkuji seniorátnímu výboru východomoravského seniorátu Českobratrské církve evangelické za udělení studijního volna, ve kterém jsem mohl svoji přednášku dopracovat.

Snad se stane skromným příspěvkem k oslavám i rozvahám v jubilejním roce evropské reformace.

1. Jan Hus

Jan Hus nebyl prvním církevním reformátorem. Ani prvním kazatelem tepajícím církevní nešvary. A samozřejmě ani prvním kacířem.¹ Přesto mezi reformátory, kacíři i kazateli zaujal nejen v českém kontextu výjimečné, svým způsobem výsadní postavení ... Jak k tomu došlo?

Jsou tu samozřejmě zásadní okolnosti doby. Za vlády Karla IV. výrazně posílilo mocenské postavení církve v Českých zemích. Právě o církve se totiž Karel rozhodl opřít svoji vlády. Nebyl to důsledek nesporné císařovy zbožnosti², ale logický politický kalkul. Bohaté měšťanstvo v Čechách v té době ještě neexistovalo a šlechta Karla, podobně jako jeho otce Jana, zrovna nemilovala ...

Mocenské spřáhnutí s církví mělo mladému panovníku v Českém království zabezpečit klidnou vládu. Relativní zbohatnutí církve bylo ovšem mnohým trnem v oku. Tím spíš, že středověká církev opravdu velice zesvětštila a v celé Evropě se ocitla v hluboké duchovní krizi. Úpadek vyvrcholil v roce Karlovy smrti v roce 1378 papežským schizmatem - kdy jediná univerzální církev měla místo jednoho najednou dva a posléze na čas i tři papeže... Velké schizma znamenalo těžkou ránu středověkému chápání universalismu. Mělo však nepříjemné, praktické, důsledky i pro široké vrstvy obyvatelstva. Třeba to, že desátky, ale i odpustky vybírali ne jedni, ale dvojí a někdy dokonce trojí výběřčí ...

Kromě obecných faktorů, jež podněcovaly rozvoj ranně reformních hnutí v celé Evropě prakticky již od konce 12.století,³ se v Čechách uplatnila zároveň jistá specifika. Císaři se podařilo namíchat obzvlášť třaskavý náboženský koktejl, když do země pozval reformně naladěného rakouského kazatele Konráda Waldhausera⁴ a zároveň také inkvizici, která okamžitě začala tvrdě potírat každý náznak kacířství.

---

¹ - Za prvního kacíře snad lze považovat bohatého rejdáře ze Sinopé Markiona, který se pokusil ve svém učení oddělit Ježíše Krista od Boha Starého zákona a byl proto biskupem Polykarpem nazván „d'ábovým prvorozeným“ (srv. Taková dlouhá cesta, str.24). Ovšem, přísně vzato, kdo z velkých postav církevních dějin nebyl - alespoň někdy – považován za kacíře (či alespoň reformátora)?

² - Císař Karel byl ovlivněn hnutím nové zbožnosti (devotio moderna). To se - pod vlivem františkánů, valdenských a počínající renesance – šířilo celou Evropou a vnášelo do středověku poznání, že důležitější než účast na povinných obřadech je osobní důvěra Bohu ... (srv. Češi a země Koruny české, str.74)

³ - Za tyto faktory je možno považovat již zmíněné zesvětštění církve, vliv nové zbožnosti, migraci valdenských, následně pak i papežské schizma, morové rány apod.

⁴ - Waldhausrova kázání přivedla ke kazatelské činnosti např. nejvýznačnějšího českého Husova předchůdce - Jana Milíče z Kroměříže

Velkého vlivu dosáhla též nedávno založená pražská univerzita. Ta zejména ve své české koleji počínání církve sledovala a komentovala značně kriticky a dávala ve známost podobně kritické hlasy z ciziny.⁵

To vše - spolu s opětovným zhoršením hospodářských poměrů za vlády Karlova „nezdárného“ synka Václava⁶ a v důsledku toho prohlubujícím se sociálním napětím - vytvořilo v Čechách ideální podmínky pro vstup charismatického kazatele na světlo dějin ...

A Jan Hus opravdu mluvil. Od roku 1402 kázal v Betlémské kapli, která byl pro kázání jako stvořená⁷ ... Kázal a nevyhýbal se ani ožehavým tématům. „*Mluvil o pyšných boháčích a lamích kněžích, kteří nekonají řádně své povinnosti. A nebál se srovnávat, ba poměřovat život církevních hodnostářů způsobem Kristovým, jeho životem a jeho učením ...*“⁸

A lidé mu naslouchali, množství lidí. Do Betlémské kaple se jich prý vešlo až 3000.⁹

Tím se dostáváme k tomu, kým Jan Hus byl. Možná jsme trochu ovlivněni školní dějepravou a máme představu Jan Husa, jako prostého kazatele z lidu, na kterého si došlápli mocní ...

Jan Hus opravdu pocházel z poměrů relativně nuzných. Sám ostatně jednou napsal, že se proto chtěl stát knězem, aby už nouzí a bídou netrpěl: „*Vyznávám svou zlou žádost, že když jsem byl žáčkem, tehdy měl jsem mysl, abych brzo byl knězem, abych tak měl dobré bydlo a roucho a byl lidem vzácný, ale zlou tu žádost poznal jsem, když jsem Písmu srozuměl.*“¹⁰

Nicméně vlastní pílí se stal nejenom knězem, a význačným kazatelem, ale i Mistrem

Pražského učení a na čas i jeho rektorem... zkrátka nebyl to žádný prost'áček, ale patřil mezi největší vzdělance své doby. Viděno dnešními očima, byl Jan Hus „mediální hvězdou.“¹¹

A lidé mu opravdu naslouchali - obyčejní i mocní, bohatí a vlivní, třeba i sama královna Žofie ...

---

⁵ - např. teze Jana Viklefa volající církve k návratu k Písmu svatému

⁶ - Abychom byli k Václavu IV. spravedliví, nutno říci, že zhoršení hospodářských poměrů v zemi způsobily spíše těžké morové rány, než pouze jeho slabá vláda (srv. Češi a země Koruny české, str. 70)

⁷ - Ve skutečnosti ji nechal (v roce 1391) zbudovat pražský velkoobchodník Kříž, aby získal Praze místo, kde by znělo kázání v českém jazyce (Taková dlouhá cesta, str.120)

⁸ - Taková dlouhá cesta (TDC), str. 121

⁹ - téměř desetina obyvatel tehdejší Prahy

¹⁰ - TDC, str. 125

¹¹ - Snad není příliš troufalé přirovnat ho k Tomáši Halíkovi. I Jan Hus byl populárním kazatelem, spojený ovšem více s prostředím univerzity, než církevní hierarchie ...

A z druhé strany – mnoho vlivných a mocných (nejen) svým kázáním popuzoval. Po tvrdé Husově kritice simonie¹² vydal papež Alexandr V. bulu zakazující kázání v „soukromých“ kaplích (kterou Betlémská kaple de facto byla).

Abychom dobře porozuměli postavení a vlivu Jana Husa - římský biskup vydal nařízení platné pro celý západní křesťanský svět, *právě* kvůli Janu Husovi.¹³

To vysvětluje zdánlivou naivitu Mistra Jana Husa, se kterou se v říjnu roku 1414 vypravil na koncil do Kostnice.¹⁴ Se svým typickým sebevědomím čekal, že tam s ním budou jednat jako rovní s rovným, že jej vyslechnou, že budou o jeho spisech vážně theologicky diskutovat - byl dokonce ochotný ustoupit tam, kde mu jeho učení bude biblickými argumenty vyvráceno: *„Nechci nic zatvrzele dokazovat ani hájit, co bylo Písmu svatému na odpor, aneb jakkoliv bludným. Kdybych něco takového z neznalosti nebo pochybení byl řekl, hotov jsem pokorně to odvolat.“*¹⁵

Avšak skutečnost byla jiná. Kostnický koncil neměl zájem o theologickou disputaci, ale chtěl Husovu záležitost rychle smést ze stolu¹⁶. Hus dostal jen dvě možnosti: buďto odvolat celé své učení - anebo zemřít.

S odkazem na Boží pravdu, za služebníka které se považoval, zvolil Jan Hus v druhou možnost a byl 6.7. 1415 v Kostnici upálen.

Koncil měl za to, že razantní postup přispěje k uklidnění situace. Opak byl však pravdou. Mučednická smrt Jana Husa zažehla v Čechách požár, z jehož žáru vzešlo husitské hnutí a vlastně celá Reformace.

---

¹² - svatokupectví

¹³ - Nebylo to ostatně naposledy, následující papež - nechvalně známý Jan XXIII (Baltazar Cosa) - vyhlásil kvůli Janu z Husince nad celou Prahou interdikt

¹⁴ - Přes mnohá varování (TDC, str. 126)

¹⁵ - TDC, str. 125

¹⁶ - O průběhu Kostnického koncilu a roli Jana Husa v něm je toho sepsáno mnohé (srv. Taková dlouhá cesta 126-132). Snad je dobré jen dodat, že přelíčení s Mistrem Janem nebylo přirozeně hlavním bodem koncilu, ale ani jen okrajovou záležitostí, jak je někdy zbrkle vykládáno. Jestliže Velké schizma bylo klíčovým problémem svého věku, pak obvinění bývalého rektora Pražského učení z kacířství, bylo přinejmenším diskutovanou senzací...

2. Čtyři pražské artikuly

Těm, kteří se na myšlenky Mistra Jana snažili navázat, se začalo říkat husité.¹⁷ Následovníci Husa se však podobně jako Mistr Jan považovali za katolické křesťany a sami se husity nenazývali. Nikdy však netvořili jednotné hnutí, ale štěpili se do mnoha názorových proudů (tvořili je totiž různé stavy a složky společnosti hájící často protichůdné zájmy).

Dokázali se však shodnout na společném programu, který přijali v roce 1420 v Praze¹⁸ - tzv. Čtyřech pražských artikulách:¹⁹

1) **Svobodné kázání slova Božího.** *Aby každý kněz v českých zemích mohl svobodně a bez překážky vykládat Písmo a kázat evangelium.* V tomto bodu bezesporu na Husovo učení (a hlavně praxi) husité přímo navázali.

2) **Přijímání z kalicha pod obojím způsobem** (sub utraque species). *Aby při večeři Páně i laici přijímali chléb i víno.* Zde je návaznost na Husa mírně sporná. Hus sám pod obojím způsobem prokazatelně nikdy nevysluhoval. Theologický koncept tohoto pojetí večeře Páně, které navazuje na prvokřesťanskou bohoslužbu, je z díla Husova přítele, kolegy a předního theologa Jakoubka ze Stříbra. Hus sám nebyl proti, ale nabádal ke zdrženlivosti. Nicméně ještě před svou smrtí dal k vysluhování *sub utraque species* souhlas²⁰.

3) **Konec světského panování církve.** *Požadavek návratu k apoštolské chudobě.* Na tomto článku měli svůj zájem jak radikálové (z teologických důvodů), tak husitská šlechta bažící po církevním majetku.

4) **Spravedlivé trestání veřejných hříchů.** *Postihování trestných činů bez ohledu na společenské postavení viníka.* Zde je vidět snahu především husitů z řad táboritů o nastolení spravedlivé společnosti - *království Božího na zemi*. S uváděním čtvrtého artikulu v praxi to samozřejmě bylo (a je) složitější ...

---

¹⁷ - Myšleno to bylo jako nadávka, která měla Husovy stoupence diskreditovat poukazem na spojení s odsouzeným kacířem

¹⁸ - Za zemský zákon byly artikuly přijaty sněmem v Čáslavi 7.6. 1421. Kromě všeobecně známých čtyřech článků k nim byl v Čáslavi doplněn ještě pátý – odmítající Zikmunda jako českého krále.

¹⁹ - Kompletní znění artikul např. v knize Slovem obnovená, str. 67

²⁰ - srv. Slovem obnovená, str. 45

Především první dva články se staly základem, jenž od husitů přijala česká a posléze každá reformace a dodnes jsou to zásady, na kterých každá evangelická církev stojí. Kalich se stal symbolem celého husitského hnutí a způsob jeho vysluhování dalo husitům i nábožensky adekvátní jméno - utrakvisté.

3. Basilejská kompaktáta

Pod tímto praporem se dokázali husité alespoň na nějaký čas sjednotit v boji proti vnějšmu nepříteli.

Na válečných polích postupně dosáhli několika spektakulárních vítězství ... V bitvě u Domažlic v roce 1431 dokázali prý zahnat stotisícovou křižáckou armádu jenom zpěvem svého chorálu *Ktož jsú Boží bojovníci*²¹ ... Avšak tato bitva stála zároveň u zrodu nové naděje na mír. Poražené armádě totiž velel moudrý muž - kardinál Julian Cessarini. Právě on si uvědomil, že násilím se s husity nedosáhne ničeho. A nabídl jim jednání na sněmu v Basileji. Husité se skutečně do Basileje vypravili, aby před koncilem artikuly obhájili. Ovšem doma mezitím naplno propukl spor mezi radikálními tábory a sirotky na jedné straně a umírněnými kališníky (zastoupenými hlavně Pražany a pány) na straně druhé. Tento spor vyvrcholil v bitvě u Lipan, kdy umírnění, i za podpory části katolického panstva, dokázali radikály porazit. Tím se otevřela cesta k přijetí kompromisu - tzv. Basilejských kompaktát v Jihlavě v červenci roku 1436. Jako zemský zákon byl nakonec ze všech artikul uzákoněn pouze článek druhý – o vysluhování kalicha pod obojím způsobem.

Z hlediska toho, s čím husité vstupovali do bojů, se to jeví jako kompromis možná až přílišný. Ovšem z druhé strany to byla na svoji dobu zcela neslýchané věc. *Panující církev* - byť velice nerada - totiž poprvé ve svých dějinách připustila v západním křesťanstvu legální existenci *autonomní konfese*²².

Přijetím basilejských kompaktát se konečně otevřela cesta na český trůn Zikmundovi Lucemburskému. Ten se však z kralování v českých zemích již dlouho neradoval²³. Po jeho smrti se opět země propadla do zmatku, byť k otevřené občanské válce již nedošlo.

---

²¹ - Celé znění písně v knize Takovou dlouhou cestou, str.142

²² - srv. Češi a země Koruny české ... (ČazK), str.87

²³ - zemřel 9.12.1437 ve Znojmě

K částečné nápravě poměrů dochází až za vlády „husitského“ krále Jiřího z Poděbrad, který svoji vládu založil na respektování kompaktát a snažil se ve svém království o poklidné soužití kališnické většiny²⁴ s katolickou menšinou.

Mezinárodní situace mu však nepřála. Papež Pius II. totiž mezitím z církevní strany zrušil platnost kompaktát a tak Jiříkova snaha zajistit si spojence v zahraničí (obratnou sňatkovou politikou²⁵ nebo velkolepým diplomatickým poselstvím vyslaným na propagační jízdu po Evropě) vyšla vniveč. Naopak, jeho vlastní zeť, uherský král Matyáš Korvín proti němu vedl křížovou výpravu - ve skutečnosti však motivovanou snahou uzmout Poděbradovi českou korunu.²⁶

Českou zemi na čas zachránila opět jen Jiříkova umná diplomacie, když nástupnictví po sobě namísto vlastnímu synu vložil do roku polských Jagellovců²⁷.

Ovšem král Vladislav Jagelonský byl také katolíkem a více či méně veřejně podporoval snahu katolické strany zvrátit poměry v „kacířském“ království.

4. Kutnohorský náboženský smír

Celá země tak byla plná sektářského násilí, obě strany se navzájem vraždili, bez formálního vyhlášení otevřené náboženské války. Se zvláštní nápaditostí se vyhazovali z oken nebo vhadzovali do opuštěných důlních štol. Ale právě v důlním centru Českého království, v Kutné Hoře, se v roce 1485 vyjednávali obou stran sešli, aby se pokusili najít cestu z bludného kruhu násilí a náboženských válek²⁸.

Oné dojednané dohodě se říká **Kutnohorský náboženský smír**. Byla ta dohoda zcela výjimečná. 70 let před augsburským náboženským smírem v Německu, jenž ovšem jen stvrdil známou zásadu *cuius regio, eius religio*,²⁹ se tu v Kutné Hoře vyhláší úplná náboženská

---

²⁴ - Ke kališníkům se hlásilo až 70 % obyvatelstva (ČazK, str 92)

²⁵ - ČazK, str.90

²⁶ - Proti Poděbradovi podpořila Korvína v této snaze i většina moravské šlechty

²⁷ - Jiří z Poděbrad umírá v březnu roku 1471

²⁸ - Tomuto setkání předcházela pokus katolické strany provést (s podporou panovníka) v zemi státní převrat. Kališníci se ovšem o úmyslu dozvěděli a katolíky předešli... V Praze byli přítomni v září 1483 zabiti mnozí Vladislavem dosazení konšelové - této události se někdy říká druhá pražská defenestrace, což vnáší do číslování pražských defenestrací poněkud zmatek ...

²⁹ - Čí vláda, toho náboženství

svoboda, a to dokonce i pro poddané!³⁰ Tímto pojetím náboženské svobody předstihuje usnesení kutnohorského sněmu svou dobu ne o sto, ale spíše o několik set let. Až Edikt Nantský v roce 1598 ve Francii - a na krátký čas také Rudolfův majestát z roku 1609 v Českých zemích - vycházely z podobných principů. De facto však nekatolíci v naší zemi dosáhli podobné míry náboženské svobody až v roce 1861 vydáním císařského patentu Františka Josefa.³¹

5. Jednota bratrská

Navzdory všem „ne-vadám“ měl Kutnohorský náboženský smír jednu podstatnou vadu. Vztahoval se sice i na poddané, ale jenom na katolíky a kališníky. Nikoliv na příslušníky nové církve, která vznikla na panství Jiřího z Poděbrad v osadě Kunvald v roce 1457 jako snad první reformační církev vůbec a navázala na dílo Petra Chelčického - především v myšlence nenásilí, apoštolské chudoby a odmítnutí všech dosavadních světských i duchovních institucí. Ta církev si začala říkat **Jednota Bratrská** a měla - po desetiletích krutého pronásledování - významně ovlivnit celé směřování české reformace až podnes.

Jednota začala opravdu svoji existenci - za našeho pohledu - jako podivná sekta, odmítající se vším světským třeba i jakékoliv vyšší vzdělání. Postupem času však svůj postoj začala měnit a stala se zajímavá i pro mnohé české a moravské šlechtice, kteří jí začali poskytovat na svých panstvích ochranu.

Nakonec z jejího středu vyšli mnozí, které právem můžeme považovat za nejvzdělanější duchy své doby. Byli to *Bratři* Lukáš Pražský, Jan Blahoslav a především poslední biskup Jednoty, učitel národů, Jan Amos Komenský.

Jednota po sobě zanechala kromě jiného mnoho skvělých písní, jež jsou dodnes součástí i současného Evangelického zpěvníku.³² A především skvělé překladatelské a tiskařské dílo -

---

³⁰ - „A kniežata, páni, rytieřstvo i v městech královstvie našeho, kteří obyčej mají přijímati tělo a krev Božie pod jednu spuosobú, majíce také kněžie a lidi i poddané své pod sebou, ježto mají obyčej přijímati tělo a krev pána Christa pod obojí spuosobú, v tom žádných útiskuov sobě nečiniece ani sebe hanějice, ani jim bránice jejich spasení hledati podlé jich viery a zvyklostí. Též i ti páni, rytieřstvo a města, kteříž obyčej mají přijímati tělo a krev Pána Christa pod obojí spuosobú, a mají poddané své a kněžie, ježto mají obyčej přijímati pod jednu spuosobú, k těm poddaným svým a proti nim mají se též zachovati bez útiskuov, aby každý slovo Boží kázal bez hanění na hřiechy a svého spasenie hledati podlé viery své ...“ (Slovem obnovená, str.123)

³¹ - Vydáním Tolerančního patentu v roce 1781 začali být evangelíci trpěni, teprve Protestantským patentem z roku 1861 byli nábožensky i občansky zrovnoprávněni.

³² - Za všechny jmenujme např. nejstarší bratrskou píseň Radujme se vždy společně (EZ 397), nebo píseň Kristus příklad pokory (EZ 311) či Pane Ježíši Kriste (EZ 404)

šestidílnou Bibli kralickou, která byla jako hlavní překlad používána v českobratrských bohoslužbách až do roku 1979, kdy jí nahradilo jiné výjimečné dílo - moderní Český ekumenický překlad, na němž se podíleli zástupci více církví, včetně katolické.

6. Nástup Habsburků

Kutnohorský náboženský smír poměry v českých zemích skutečně stabilizoval.³³ Vedle sebe tu v konfesijní toleranci žili většinoví utrakvisté a menšinoví katolíci. Proto mnozí hleděli s obavou, když české stavy zvolily po Ludvíku Jagelonském novým českým králem Habsburka Ferdinanda I, který byl považován za tvrdého katolíka.

Ferdinand I. samozřejmě tuhým katolíkem byl. Zároveň však byl pragmatickým a inteligentním politikem - rekatolizaci se snažil prosadit víceméně nenásilně. Nejznámější z kroků jeho rekatolizačního úsilí je pozvání jezuitského řádu v roce 1556. Ten se do boje proti nekatolíkům pustil typicky evangelickými zbraněmi - kázáním a důrazem na vzdělání (snažil se vyučovat zejména děti bohatých a vlivných šlechticů, což se ukázalo jako velmi moudré). Dalším takovým krokem bylo obnovení pražského arcibiskupství v roce 1561.³⁴ Oba tyto kroky je však nutno chápat spíše jako výsledek či důsledek Ferdinandova systematického rekatolizačního úsilí, jenž se navíc projevil téměř až na sklonku jeho vlády.³⁵

Z hlediska úspěchu jeho politiky bylo mnohem důležitější, že důsledně trval na dodržování basilejských kompaktát a zásad Kutnohorského náboženského smíru!

Jak to? Vždyť by se mohlo zdát, že tím šel nekatolíkům na ruku... Ale právě, že vůbec! Jsme totiž už v první polovině 16. století a situace se od dob uzavření smíru v Kutné Hoře radikálně změnila...

7. Evropská reformace a její dopady v Českých zemích

Mezitím totiž v Německu naplno propukla ona „velká“ - evropská reformace. 31.října 1517 přibyl augustiniánský mnich, doktor bohosloví a univerzitní profesor Martin Luther na dveře

³³ - Nejenom po náboženské stránce, ale i politicky a společensky. Jak o tom píše americký bohemista a historik Agnew: „Kutnohorský náboženský smír tak učinil formální tečku za obdobím husitské revoluce a následných nábožensko –politických zápasů. Umírněná kališnická verze husitství se stala převažujícím vyznáním a katolíci i kališníci byli uznáni jako rovnoprávní poddaní krále a členové politického života. Čechy se staly zemí konfesijní tolerance. Následující roky potvrdily, že koalice, která vystoupila na podporu Prahy v roce 1485, byla fakticky posledním velkým náboženským svazem, jenž překračoval hranice sociální i politické.“

³⁴ - Arcibiskupství bylo od husitských válek neobsazeno, kališník Jan Rokycana nebyl nikdy papežem potvrzen.

³⁵ - Ferdinand I. Habsburský vládl v Českých zemích v letech 1526 -1564

kostela ve Wittenberku 95 tezí, ve kterých shrnoval své pochopení křesťanského života. Obsahově se pojednání příliš nelišilo od toho, co hlásal už Mistr Jan Hus (a jeho předchůdci a následovníci)³⁶. Teze obsahovali především kritiku svatokupectví - odpustků a vůbec veškerého kšeftování s Boží milosti. Jejich dopad byl však snad ještě mimořádnější, než před sto lety v Čechách. Doba totiž pokročila a čas kompromisních kompaktát dávno vypršel. Po bouřlivých letech pronásledování a válek se Lutherovy stoupenci v roce 1530 odhodlali v Augsburgu k sepsání a podání vlastní konfese. Reagovali tím mimo jiné na zamítnutý protest říšských knížat proti pomalé obnově církevního života v duchu Lutherových zásad.³⁷

Od té chvíle v západním křesťanstvu existovali vedle sebe dva hlavní proudy: (římsko)katolický a evangelický.³⁸

O mnoho nejednoznačnější však byla právě situace v Čechách a na Moravě. Tam už přece autonomní konfese utrakvistů a dokonce na Římu zcela nezávislá Jednota Bratrská existovala už před Lutherovým vystoupením.

Otázkou bylo, jak se čeští nekatolíci budou konfrontovat s nově příchozí reformací evropskou.

Někteří utrakvisté (podporování králem) trvali na dodržování kompaktát a zásad náboženského smíru z Kutné Hory. Sami sebe přitom stále chápali jako autonomní součást obecné katolické církve a úplnou odluku od ní rázně odmítali - těm se začalo říkat **staroutrakvisté**.

Jiní kališníci ovšem Lutherovy myšlenky přijímali a tvrdili, že v nových podmínkách je třeba - při veškerém respektu k odkazu Jana Husa a jeho následovníků - uvažovat o zřízení církevní struktury zcela nezávislé na Římu. Ti se nazývali **novoutrakvisté** a bojovali s konzervativci o vliv nad kališnickou konzistoří. Mnohde ovšem časem splynuli s luterány. Také Jednota vedla živě rozhovor s probíhající evropskou reformací, svým důrazem na církevní kázeň jí ale byla bližší reformace švýcarská.³⁹

---

³⁶ - srv. Slovem obnovená, str.180

³⁷ - Taková dlouhá cesta, str. 177

³⁸ - Zvaný též „protestantský“ právě podle toho *protestu* ve Špýru

³⁹ - srv. s textem „O rozdíle Jednoty bratrské od luteriánské“ od Jana Blahoslava (Slovem obnovená, str.150)

8. Česká konfese a Rudolfův majestát

Náboženský zmatek (jenž samozřejmě tolik vyhovoval habsburským vládcům) se čeští nekatolíci nakonec rozhodli vyřešit sepsáním vlastní - **České konfese**⁴⁰. Jejím základem se stalo vyznání Jednoty bratrské a utrakvistické pod vlivem luterství.

Právě Česká konfese představuje zásadní a základní dokument české reformace - shrnuje totiž zásady evangelické víry, jak byly zformulovány už utrakvisty, doplněné důrazy Jednoty a Martina Luthera. Není náhodou, že největší evangelická církev u nás, Českobratrská církev evangelická vzniklá v roce 1918 spojením luteránů a reformovaných, se přihlásila při svém vzniku právě k České konfesi jako ke svému základnímu vyznání (společně se samostatným vyznáním bratrským), *proto se tedy jmenuje církev česko-bratrská*⁴¹.

Ferdinandův nástupce Maxmilián vyjádřil v roce 1575 s Českou konfesí alespoň ústní souhlas. Ten však byl jeho nástupcem Rudolfem II. rychle zapomenut. Nicméně tlak českých stavů a politická situace donutila slabého Rudolfa II. nakonec Českou konfesi uznat v roce 1609 Rudolfovým majestátem. Ten v duchu Kutnohorského náboženského smíru zaručoval plnou náboženskou svobodu nejenom šlechtě, ale také všem poddaným.⁴²

Zdalo se, že by České země mohly v rozbouřené Evropě představovat skutečný ostrov náboženské tolerance. Tyto naděje však vzaly rychle za své ...

---

⁴⁰ - Celý text České konfese např. v knize Čtyři vyznání, od str. 277

⁴¹ - Na svém IX.synodu v roce 1947 se však Českobratrská církev evangelická výslovně přihlásila i k vyznáním evropské reformace: „Evangelická církev (českobratrská), kořeníc v české reformaci husitské a bratrské, stojí i při vědomí své svébytnosti společně s ostatními církvemi evangelickými na společných zásadách světové reformace, jak byly shodně vyjádřeny jejími klasickými projevy, zejména Augsburskou a Helvétskou konfesí.“ Čtyři vyznání, str.5

⁴² - v návaznosti na KNS v Rudolfovu majestátu stojí mimo jiné: „Žádný jak z vyšších stavů, tak ani města, městečka a také selský lid od vrchností svých ani žádného jiného duchovního ani světského člověka nemají a nemá od svého náboženství odtiskován a k náboženství druhé strany mocí, ani nižádným vymyšleným způsobem přinucován býti.“ (převzato z článku Jaromíra Procházky „Rudolfův majestát.“ *Protestant* 9/2009)

9. Nikoliv závěr ...

Zdrcující porážkou českých stavů na Bílé hoře⁴³ je na dlouhý čas politicky poražena i česká reformace. Avšak ne zcela zadušena. Její myšlenky jsou rozvíjeny a šířeny dál v díle českých exulantů a především - v díle reformátorů evropských a životě svobodných protestantských církví všude ve světě.

Po sto šedesáti letech tvrdého útlaku se v Čechách a na Moravě přihlásí více než 70 000 lidí⁴⁴ ke dvěma povoleným evangelickým vyznáním.⁴⁵ A v roce vzniku samostatné Československé republiky se čeští luteráni a reformovaní spojují v jednu Českobratrskou církev evangelickou, která se vědomě přihlásí také k vyznání Husitskému a Bratrskému.

Otázkou - zejména „nám evangelíkům“ - zůstává: čím je nám česká reformace dnes? Máme jí chápat jako jedno z mnoha reformních hnutí vzniklých v Evropě ještě před úsvitem reformace světové? Nebo se máme cítit malinko ukřivděně, že teprve letos (v roce 2017) slavíme 500. výročí vzniku reformace, které jsme přece mohli, v ohlédnutí k Husovi, Jakoubkovi nebo Jednotě, slavit už dávno (ale kdy přesně vlastně?).

Na tuto otázku nejspíš nelze kategoricky odpovědět. Tím spíše ne tímto stručným přehledem. Avšak - již ve Čtyřech pražských člancích jsou zformulovány základní a jasné postoje ke svobodě kázání Božího slova, ke způsobu vysluhování večere Páně a ke vztahu církve a státní moci, které byly dále reformací promyšleny a rozvíjeny, nicméně nikdy opuštěny nebo nahrazeny.

Hlavní rozdíl mezi českou a evropskou reformací tedy spočívá spíše v rozdílných dobových podmínkách (čas pokročil ...) a „velikosti kolbiště,“ na němž byl duchovní zápas veden, nikoliv v theologickém a myšlenkovém bohatství.

Nelze také přehlédnout politický význam a výrazný sociální aspekt české reformace. Pojetí náboženské svobody uplatněné při Kutnohorském náboženském smíru bylo ve světovém kontextu dotaženo až po několika staletích...

Česká reformace tedy představuje solidní základ. Základ, z něhož můžeme vycházet i dnes, v jubilejním roce reformace evropské, i v současném chvályhodném ekumenickém úsilí a dalším výhledu křesťanské víry. Tím spíš, že se jedná o základ, jenž je nesen základem ještě jistotnějším. Evangeliem Ježíše Krista, dosvědčeným nám ve svatých Písmech.

*Soli Deo Gloria!*⁴⁶

---

⁴³ - 8.11. 1620

⁴⁴ - TDC, str. 280

⁴⁵ - Augsburskému (luterskému) a Helvétskému (reformovanému, kalvínskému)

⁴⁶ - Samému Bohu sláva

Literatura

Luděk Rejchrt: Takovou dlouhou cestou, Kalich, Praha 2010

Hugh LeCaine Agnew: Češi a země Koruny české, Academia, Praha 2008

Amadeo Molnár a spol.: Slovem obnovená (čtení o reformaci), Kalich, Praha 1977

Čtyři vyznání, KEFB, Praha 1951

Evangelický zpěvník, synodní rada ČCE, Karlsruhe 1979

Jaromír Procházka: Rudolfův majestát, Protestant 9/2009